

A propòsit d'una JACARA al NACIMIENTO de Xto. - s. XVII, conservada a l'arxiu de la catedral de Girona

per

Francesc Civil i Castellví

Musicalment parlant, el cicle de Nadal, temps d'expansió jovial, ha donat pas, de sempre, a una extensa i florida gamma de cants ingenus a l'abast tant de les mentalitats més senzilles com ja de les més evolucionades, tonades, naturalment, sobre text, de prop o de lluny, inspirat en la relació evangèlica de la vinguda del Messies; unes vegades farcint, ornamentant, o sia ampliant la lletra dels cants litúrgics; d'altres deixant camp lliure a una inspiració poètica amarada de gràcia pastoril, ja que d'uns pastors foren també els primers testimoniats del meravellós esdeveniment de Betlem; o finalment acollint-se a més formals i serioses consideracions d'acord amb la teologia del moment.

Recordem haver llegit com el Mtre. Balius, de la nostra catedral, a últims del s. XVIII, desitjant que els dos —villancets— obligats cada any de compondre fossin ben bé del gust del Capítol, els preguntà per escrit si ambdós havien d'ésser de caràcter seriós, o bé que un d'ells solament, com de costum, fos tractat en estil netament festiu. Encertadament se li contestà llavors que l'acostumat villancet —joiós—, l'escrigués i fos interpretat —jocoso serio—, o sia sense cap exageració.

Doncs bé, dintre de l'ambient nadalenc imponent, sembla que ve a tom d'oferir als lectors i amants de la ranciesa de les coses, la lletra almenys, ja que no la partitura, a 4 veus i arpa, mancant de lloc, d'una JACARA AL NACIMIENTO DE Xto. SOBRE TITULOS DE COMEDIAS, composició polifònica detectada de poc a l'arxiu de música de la catedral i sota l'epígraf següent: OIGAN EN BREVE SALADA (o ENSALADA», una modalitat literària emprada en els ss. XV-XVI, barreja d'estils, religiós i profà, d'idiomes i dialectes, al·ludint generalment sempre, de prop o de lluny, l'esperit de Nadal. L'autor de tal original peça és Francisco Vallès / o Valdés, actor que fou d'una Companyia de Comèdies dirigida a Madrid per Manuel Vallejo vers 1633. Formaven en la mateixa companyia 5 dames i 5 homes per a atendre com a mínim dos serveis, el mateix d'actor o d'actriu i, a més, el de cantor o cantatriu, instrumentista o ballarí inclús. Segons resa la nòmina del personal integrat en la dita Companyia, el compositor Francisco Vallès (o o Valdés) autor de la JACARA, figurava igualment de cantant amb els tenors i sabia de dansa, amb domini d'algun instrument que no se cita. Un parell d'arpes reforçaven el conjunt. Per a tenor agut (haute-contre), es comptava amb un tal Agustí Molina, germà, ho suposem, o pròxim parent del llavors organista (del 1635 al 1652), de la catedral de Girona, Jaume Molina, aragonès de naixença però havent residit llarga temporada a Madrid. A aquest últim atribuïm la introducció d'aquesta peça polifònica a Girona, i de dues més del seu correligionari, Pau Bruna, l'organista cec de Daroca, de retorn d'un breu estatge a la seva terra, corrent del 1638. Tot aquest personal escènic era menester per a atendre degudament la bona execució d'aquells cè-

lebres —quartos de empezar—, i altres intermedis vocals i instrumentals amb què els artistes sabien correspondre al fervor de llurs auditoris addictes. La sola extensió o tessitura de les veus femenines, de manifest en la susdita JACARA, acusa ja de per si unes possibilitats interpretatives, innegables i afortunades que, avui dia, mig sorprenen encara.

S'ignora si l'obra de Francisco Valdés (o Vallès) fou del seu temps alguna vegada interpretada a la catedral de Girona; si bé se sap que, per la Nit de Nadal i a hores de Maitines, de nocturn a nocturn, solien portar-se a cap entretingudes representacions pastorils, tals —**In festo Nativitatis Domini**— (bilingüe llatí-català) a 7 veus, de Joan Verdalet, organista a Girona el 1652, alumne i successor precisament de J. Mo-

lina; o també la divertida ENSALADA pastoril, a 8 veus, i lletra d'un capitolar gironí, deguda al llavors (1686) Mtre. de la catedral Francesc Soler. No fóra d'estranyar, doncs, que en el seu temps la nostra JACARA hagués estat interpretada per la Capella de Cant de la catedral, conservades fins avui molt acuradament les respectives partícels.

Si més no, un ben entretingut i instructiu passatempus se'ns ha ofert, íntimament lligat amb la petita Història de les Lletres hispàniques del XVI-XVII: la recerca en aquesta ENSALADA de l'autoria de l'enfilall de Comèdies desperdigades gairebé al bolei tot al llarg dels setanta-vuit octòllabs de referència.

Vegi's el text en qüestió:

**JACARA al Nacimiento de Xto.
sobre títulos de comedias de Francisco Vallès (o Valdés)**

— OYGAN EN BREVE SALADA —

(a 4 voces y arpa)

Oygan en breve ensalada
una jácara travada
sin afán y sin traxedias
de títulos de comedias.
Erase una Virgen pura
casada por ventura
con Joseph otro que tal,
cada uno con su igual,
escogida para ser
la más constante muger
y madre del mejor hijo
quando un ángel solo dixo,
sin saber cómo ni cuándo,
Joseph hablóme en entrado,
sin conocer el empeño,
era un zeloso extremeño,
pues por todo aquel contorno
por el sótano y el tono
sus zelos averiguava,
mas mejor está que estava,
siempre ayuda la verdad,
amor, fineza y lealtad
halló en la Rosa más pura
la más hidalga hermosura
la más noble serrana.
Mas ya del parto sercana
por aquellos horizontes
el príncipe de los montes
a buscar posada va,
no la halló allá se verá
con que quedaron al yelo
los dos amantes del cielo,
las pajas traen de una haya,
hombre pobre todo es traza,
no hicieron tal diligencia
los médicos de florencia,
mas con la nieve en la boca
cada cual lo que le toca
hizo con fe y esperanza

sólo en Dios la confianza
tienen y dizen los dos,
obrar bien que Dios es Dios.
I acercándose a Belén,
amar sin saber a quien,
comensaron los pastores,
no son todos ruiseñores,
que ángeles hay en el nido,
el príncipe perseguido
y el amor enamorado
nació allí, a ser adorado
en un portal sin cubiertas
halló casa con dos puertas
pero con muchas ventanas,
las vísperas sicilianas
quiso el Rey Herodes dalle
a un tiempo Rey y vasallo
vio en la nieve que con franca
el guante de doña Blanca
entre la mula y el buey
como padre y como rey
quiso con sus niñas bellas
oponerse a las estrellas
la Rosa de Alejandría,
mañana será otro día,
dixo al verle sin abrigo
no hay amigo para amigo
porque en mí se ha de cumplir
reynar después de morir,
pues me hize hombre
La culpa del primer hombre
fue causa de aqueste paso
los empeños de un acaso
le han puesto en estos aprietos
de una causa dos efectos
verá el mundo que en un leño
tendrá por desventura
la Cuna en la sepultura
porque al fin la vida es sueño.